

РОЗДІЛ 6. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ,
СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ
MODERN ASPECTS OF FORMATION OF LABOR MARKET MODEL IN UKRAINE

УДК 331.5

Ведерніков М.Д.
д.е.н., професор,
завідувач кафедри управління
персоналом і економіки праці
Хмельницький національний
університет
Юдіна М.І.
к.е.н., старший викладач
кафедри управління
персоналом і економіки праці
Хмельницький національний
університет

Розкрито поняття, значення ринку праці та взаємозв'язок із успішністю функціонування економіки країни. Досліджено значимість моделювання ринку праці з метою забезпечення ефективного стратегічного управління у сфері зайнятості. У роботі визначено, що функціонування нинішньої моделі вітчизняного ринку праці характеризується негативними тенденціями розвитку. Охарактеризовано чинники, що впливають на формування ефективної моделі ринку праці України. Зазначено основні напрями діяльності усіх рівнів управління, що повинні бути задіяні у процесах покращення стану ринку праці.
Ключові слова: ринок праці, зайнятість, безробіття, попит, пропозиція у сфері зайнятості.

Раскрыто понятие, значение рынка труда и взаимосвязь с успешностью функционирования экономики страны. Исследована значимость моделирования рынка труда с целью обеспечения эффективного стратегического управления в сфере занятости. В работе определено, что функционирование нынешней модели отечественного рынка труда характеризуется негативными тенденциями

развития. Охарактеризованы факторы, влияющие на формирование эффективной модели рынка труда Украины. Указаны основные направления деятельности всех уровней управления, что должны быть задействованы в процессах улучшения состояния рынка труда.

Ключевые слова: рынок труда, занятость, безработица, спрос, предложение в сфере занятости.

The concept, value of the labor market and interconnection with successful functioning of economy of the country are revealed. Significant of the labor market modeling with a goal of ensuring effective strategic management in the field of employment is investigated. It is defined in the work that the functioning of present model of domestic labor market is characterized by the negative development trends. The factors which influence on the formation of effective labor market model of Ukraine are characterized. The main directions of activity of all the levels of management which should be involved in the processes of improvement of the labor market are indicated.

Key words: labor market, employment, unemployment, demand, offer in employment sphere.

Постановка проблеми. Ринок праці будь-якої економічної системи є важливим компонентом, серед цілісної сукупності елементів, що забезпечують функціонування ринкового механізму країни. У понятті ринку праці уособлюється низка суспільних відносин, що формуються внаслідок продажу послуг праці на ринку та купівлі її роботодавцем. Для розвитку національної економіки стан ринку праці, особливості його моделі відіграють важливу роль не тільки у процесах відтворення трудових ресурсів, розвитку продуктивних сил, зниження рівня безробіття, покращення рівня життя населення, а й зростання продуктивності праці, підвищення прибутковості й конкурентоспроможності вітчизняних господарюючих суб'єктів.

На сьогодні існує значний дисбаланс у кон'юктурі вітчизняного ринку праці, що негативно впливає на розвиток вітчизняної економіки. Виявлення негативних факторів, що впливають на даний процес в ринку праці, пошук напрямів протидії їх впливу, формування ефективної моделі ринку праці дозволить досягнути поставлених цілей щодо подолання безробіття, нарощування соціальних благ та підвищення рівня життєдіяльності економічно активного населення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковими дослідженнями щодо формування та розвитку моделі ринку праці, його ефективного функціонування, регулювання зайнятості та безробіття в Україні займалися чимало вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Л. Абалкін, Д. Богиня, В. Близнюк, Т. Головка, С. Гринкевич, Є. Качан, О. Коваль, Л. Лісогор, Д. Шушпанов, Т. Павлюк, В. Федоренко, Я. Юрик, Л. Ємельяненко, Л. Семів, І. Хлівна, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Кейнс та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нинішній стан вітчизняної економіки вимагає впровадження кардинальних змін, використання важелів та механізмів, спрямованих на усебічний розвиток економічної системи, зокрема, удосконалення складових ринку. Зважаючи на те, що ринок праці займає вагомe місце у розвитку ринкової системи, дослідження питання формування ефективної, дієвої його моделі, вимагають посиленої уваги. Особливої уваги потребують дослідження існуючих диспропорцій елементів ринку праці – рівня попиту та пропозиції.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Метою статті є дослідження проблематичних аспектів вітчизняного ринку праці, чинників впливу на розвиток відносин у трудовій сфері та визначення першорядних напрямів подолання кризових явищ у його функціонуванні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ринок праці є системою соціально-економічних відносин між державою, роботодавцями і працівниками у всьому комплексі трудових відносин, купівлі-продажу трудових послуг, у тому числі підготовка, перепід-готівка, підвищення кваліфікації і залучення людей до процесу виробництва. Термін «ринок праці» означає, що, як товар, найманий робітник пропонує власникові робочого місця свою працю, а не робочу силу, тобто здатність до праці. Але праці на ринку продавати не можна, оскільки на момент продажу робочої сили її ще немає, як такої. Насправді на ринку пропонується не праця, а робоча сила [1, с. 74].

Від рівня економічного розвитку країни залежить її стан ринку праці, рівень попиту, пропозиції у сфері зайнятості та рівень безробіття. Як один із сукупності елементів загальної ринкової системи, ринок праці є досить ускладненим компонентом із диференційованою системою взаємозв'язків власних складових. Проблематичним були й залишаються питання налагодженості співіснування ринку праці із іншими ринками цілісної економічної системи, з метою підвищення ефективності функціонування усіх узятих.

На ринку праці виявляють зацікавленість як найманий працівник, так і роботодавець при визначенні ціни праці та умов її функціонування. Рівень інфляції та ставка позичкового відсотка визначають інвестиційну активність, що, у свою чергу, формує рух системи робочих місць: зростає або скорочується їх кількість, створюються високотехнологічні робочі місця або відтворюються на старому технічному рівні. Від рівня доходів населення залежить ступінь його трудової активності: що нижчий дохід, то більше людей змушені працювати і то сильніше зростає напруженість на ньому. Значний вплив на поведінку суб'єктів ринку праці чинять традиції, що склалися у трудовій сфері, та національні особливості поведінки. Тому ринки праці в Україні, Росії, Японії, Німеччині мають чітко визначені специфічні риси [2, с. 876].

Автор Хлівна І. В. зазначає, що формування моделей ринку праці забезпечує вибір стратегії управління у сфері зайнятості, враховуючи при цьому особливості економічного розвитку, складу працездатного населення, політичної ситуації, пріоритетів соціального розвитку. Моделювання ринку праці дає можливість об'єктивно оцінити його поточний стан і тенденції зміни, а також приймати обґрунтовані управлінські рішення у сфері працевлаштування та ефективного використання людських ресурсів. На основі якісної математичної моделі ринку праці можливе:

– створення інформаційної бази і системи моніторингу ринку праці;

– визначення різних параметрів ринку праці;

– надання зацікавленим службам інформації для аналізу та прогнозування кон'юнктури ринку праці та тенденцій її зміни;

– аналіз споживачів робочої сили;

– визначення найбільш бажаних, що користуються попитом на даний момент фахівців;

– аналіз розподілу і перерозподілу робочої сили в аспекті подальшого використання по галузях економіки;

– аналіз наявної системи стимулювання зайнятості для формування політики зайнятості;

– прогнозування ринку робочої сили, числа робочих місць і потреб у них, а також рівня і структури зайнятості населення, його міграції [3, с. 29].

Стан ринку праці кожної країни визначається й рядом факторів, що обумовлюють рівень конкурентного середовища за допомогою аналізу позицій перебування на відповідних загальноприйнятих глобальних рейтингах. Зокрема, таких, як індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index), щорічний рейтинг конкурентоспроможності країн світу (IMD World Competitiveness Yearbook), індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index, HDI), індекси глобалізації (KOF Index of Globalization), індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom), індекс легкості ведення бізнесу (Ease of doing business Index) та рядом інших. Загальновідомо, що конкурентоспроможність країни означає певний рівень її продуктивності, який визначає відповідний рівень добробуту населення, прибутків від інвестицій, характеризує потенціал зростання економіки у довгостроковій перспективі. Україна відповідно до світових індикаторів розвитку, перебуває на етапі орієнтування на зростання ефективності, що безумовно стосується усіх сфер діяльності.

Національний ринок праці характеризується рядом проблем, для вирішення яких повинні бути задіяні структури управління усіх рівнів. Чинниками, що стоять на заваді розвитку ринку праці й соціально-трудова відносин є: старіння та зменшення чисельності людських ресурсів; зменшення рівня економічної активності та рівня зайнятості населення; збільшення рівня безробіття, особливо серед жінок та молоді; поширення неформальної зайнятості; зниження економічної активності підприємств в Україні, яке спричинене спадом виробництва та їх руйнуванням на сході України, що негативно вплинуло на скорочення штатних працівників та зниження ефективної зайнятості населення; неефективне використання робочого часу; несприятливі умови для самостійної зайнятості населення і розвитку підприємницької ініціативи; збільшення навантаження зареєстрованих

безробітних на одне вільне робоче місце; зниження реальної заробітної плати; збільшення суми заборгованості з виплати заробітної плати; порушення соціальних прав та гарантій населення, особливо за умов нестандартної зайнятості; зниження кількості якісних робочих місць із гідними умовами та оплатою праці; зниження інноваційної активності як роботодавців, так і працівників; міждержавна трудова міграція громадян України. Тому можна дійти висновку, що засоби регулювання вітчизняного ринку праці далеко не відповідають світовим тенденціям, що в першу чергу негативно відображається на процесах розвитку економіки країни [4, с. 110-113].

Неминучі процеси перерозподілу економічно активного населення впливають й на суттєву трансформацію складових підсистем ринку праці країни. Необхідною є легалізація міграційних процесів відповідно до національних інтересів, що спричинить підвищення ефективності функціонування та регулювання національного ринку праці.

Окрім цього, євроінтеграційні процеси сприятимуть формуванню вищих стандартів соціально-трудова відносин, посиленню конкурентного середовища із формуванням установок на більш продуктивне використання особистісного трудового потенціалу, а відтак, – це призведе до потужного впливу на розвиток регіональних ринків праці, які зможуть бути привабливими і для економічно активного населення – жителів Єврозони, що, здійснюючи на території України свою трудову діяльність, впроваджуватимуть кращий європейський досвід [5, с. 201-202].

Наявність кризових тенденцій у національній економіці призводить до деградації ринку праці та декваліфікації трудових ресурсів, що негативно позначається на зниженні рівня життя переважної частини громадян. До суттєвих системних вад ринку праці, які перешкоджають ефективному поширенню позитивних соціальних ефектів економічного розвитку, відносяться: неефективна структура зайнятості; збереження значної частки неефективних робочих місць; збереження значної частки неформальної зайнятості; поширення нестандартних форм зайнятості; неузгодженість розвитку ринку праці з ринком освітніх послуг; слабка мотивація до підвищення кваліфікації кадрів з боку роботодавців і працівників. У результаті виникнення диспропорцій на ринку праці населення і держава несуть значні втрати. Для держави ці втрати виражаються у вигляді: недовироблення ВВП; збільшення кількості безробітних; збільшення витрат на виплату допомог по безробіттю; неефективного витрачання значної частини бюджетних коштів на систему освіти, де відбувається підготовка незатребуваних фахівців. Втрати працівників пов'язані пере-

важно з низькою заробітною платою, зі здійсненням відтворення робочої сили у простому, а не у розширеному масштабі, з низькою продуктивністю праці. Фрагментарність і недостатня обґрунтованість існуючих підходів до формування збалансованого ринку праці в сучасних умовах обумовлюють необхідність подальшого розвитку теорії державного регулювання ринкових відносин і розробки нового теоретико-методологічного підходу, що полягає у взаємоповненні регулювання ринку праці державним і ринковим механізмами.

Формуванню збалансованого ринку праці в Україні перешкоджають проблеми, серед яких важливо звернути увагу на такі: відсутність чіткої цільової спрямованості державної політики зайнятості на ринку праці; нестача інвестиційних ресурсів для розширення сфери прикладання праці; низький рівень оплати праці в реальному секторі економіки; невідпрацьованість фінансового механізму регулювання ринку праці; неузгодженість між потребами, цілями, інтересами суб'єктів, що беруть участь у формуванні основних пропорцій ринку праці. Прогнозні оцінки, засновані на сценарному моделюванні, дозволять виконати причинно-наслідковий аналіз впливу заходів державної політики на збалансування ринку праці. Важливо провести аналіз можливостей і напрямів розмежування «сфер» відповідальності ринку, держави, соціальних партнерів як суб'єктів регулювання і саморегулювання при інтегруванні принципів гнучкості та захищеності зайнятості в інноваційній моделі регулювання ринку праці. Необхідна розробка нової концепції державного регулювання ринку праці, яка повинна враховувати існуючі взаємозв'язки на ринку праці, зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на нього. Концепція дозволить пов'язати воєдино такі слабо взаємодіючі елементи, як інноваційну економіку з її вимогами до параметрів соціально-економічного розвитку; бюджетну систему, функціонування якої має бути спрямоване на економічний результат; систему освіти, покликану задовольняти потреби особистості і суспільства; трудову міграцію, здатну пом'якшити наслідки демографічного спаду і ситуацію працедефіциту на ринку праці України [6, с. 246-247].

Відповідно до даних Державної служби статистики України, кількість економічно активного населення віком від 15 до 70 років в I півріччі 2017 р. становила 17,8 млн осіб, що є меншою кількістю в порівнянні із минулим роком. Рівень економічної активності серед осіб віком 15-70 років, склав 61,9% (у I півріччі 2016 року – 62,1%). Чисельність зайнятого населення у віці 15-70 років, становила 16,1 млн осіб (у I півріччі 2016 року – 16,2 млн осіб) [7] (табл. 1).

Динаміка економічної активності населення України у віці 15-70 років

	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	I півріччя 2016 р.	I півріччя 2017 р.
Економічно активне населення, (тис. осіб)	20 824,6	19 920,9	18 097,9	17 955,1	17 930,8	17 830,6
Рівень економічної активності населення, (%)	64,9	62,4	62,4	62,2	62,1	61,9
Населення, зайняте економічною діяльністю, (тис. осіб)	19 314,2	18 073,3	16 443,2	16 276,9	16 239,3	16 120,9
Рівень зайнятості населення, (%)	60,2	56,6	56,7	56,3	56,2	56,0
Безробітне населення (за методологією МОП), (тис. осіб)	1 510,4	1 847,6	1 654,7	1 678,2	1 691,5	1 709,7
Рівень безробіття населення (за методологією МОП), (%)	7,3	9,3	9,1	9,3	9,4	9,6
Економічно неактивне населення, (тис. осіб)	11 270,1	12 023,0	10 925,51	10 934,11	10 958,41	10 968,8

Як бачимо із вище наведених даних, на вітчизняному ринку праці спостерігається негативна динаміка процесів розвитку у сфері зайнятості й зростання попиту на робочу силу.

З огляду на історичні особливості формування та функціонування ринку праці, для державної політики зайнятості найактуальнішими є нові завдання, які повинні вирішити ряд проблем:

- звуження можливостей використання праці, що виявляється як у спадаючій тенденції зменшення обсягів і рівнів зайнятості, так і у зменшенні попиту на робочу силу майже в усіх видах економічної діяльності та за основними розділами кваліфікації;

- зниження доходів населення у зв'язку з падінням реальної заробітної плати, яка є головною складовою доходів населення.

Незважаючи на зменшення частки працівників, яким нарахована заробітна плата у межах мінімальної, та поетапне зростання мінімальних соціальних стандартів і гарантій, індекс Кейтца 2 на кінець 2015 р. знизився до рівня 26,3%, що свідчить про загострення проблеми бідності працюючого населення та відповідно є джерелом нагромадження соціального невдоволення, ослаблення соціальної згуртованості та гальмування соціального прогресу в українському суспільстві;

- деформалізація трудових відносин, про що свідчить вагома частка зайнятих у неформальному секторі економіки, основною причиною поширення якої є безальтернативність прикладання праці в умовах кризи;

- поглиблення структурних диспропорцій ринку праці, які продукуються завдяки збереженню застарілої технологічної бази значної частки вітчизняних підприємств, слабкій сприйнятливості професійно-кваліфікаційної структури ринку праці до структурних зрушень, переважанню в професійно-кваліфікаційній структурі попиту та пропозиції робочої сили частки малокваліфікованої праці тощо. Реалізація євроінтеграційних орієнтирів

вимагають відповідного удосконалення системи вітчизняного державного регулювання у соціальній політиці на ринку праці [8, с. 67-67].

Нинішній стан ринку праці в Україні можливо покращити шляхом об'єднання та координації зусиль органів влади, громадськості та роботодавців у реалізації наступних кроків:

- сприяння забезпеченню ефективної зайнятості населення шляхом залучення інвестицій та створення нових робочих місць;

- сприяння підвищенню рівня мобільності робочої сили шляхом поширення оперативної інформації про становище на регіональних ринках праці, зокрема, з використанням єдиного інформаційного простору щодо загальнодержавного банку вакансій та професійно-кваліфікаційного складу шукачів роботи;

- створення ефективного механізму підтримки працівників, які опинилися під загрозою звільнення, в тому числі залучення до оплачуваних громадських робіт та надання фінансової підтримки Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття для фінансування витрат в умовах зростання безробіття та звуження можливостей працевлаштування; розроблення та виконання програм адаптації громадян, які втратили свою роботу за кордоном та повертаються в Україну;

- створення системи підтримки розвитку малого бізнесу (зокрема, щодо забезпечення освітніми, юридичними, консультаційними, інформаційно-рекламними, соціальними послугами) [9, с. 179].

Висновки з проведеного дослідження. Формування моделі ринку праці потребує значних зусиль, кардинальних заходів зі сторони усіх рівнів управління. Особливе значення відіграє державне управління сферою зайнятості населення, розробка та впровадження дієвих механізмів із удосконалення існуючої моделі ринку праці. Ефективна модель ринку праці в перспективі має ґрунтуватися на розробленні низки стратегічних

цілей розвитку, особливо в аспекті подолання дисбалансу елементів ринку, а саме: наближення до рівня пропозиції робочої сили до попиту на неї. Впровадження виокремлених напрямів розвитку ринку праці ґрунтується на заходах із збільшення робочих місць (зайнятості населення), активізації інноваційно-інвестиційної діяльності господарюючих суб'єктів у різних сферах господарювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Качан Є. П. Управління трудовими ресурсами: навч. посібник. / Є. П. Качан, Д. Г. Шушпанов. – К. : Вид. Дім «Юридична книга», 2003. – 258 с.
2. Павлюк Т. І. Особливості ринку праці в Україні / Т. І. Павлюк, А. А. Ковальова, Н. П. Ніколайчук // Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. – 2015. – Вип. 8. – С. 876-881.
3. Хлівна І. В. Моделі аналізу та прогнозування зайнятості населення / І. В. Хлівна // Агросвіт. – 2013. – № 11. – С. 28-33.

4. Юрчик І. Б. Взаємозв'язок ефективності ринку праці та його інституційного забезпечення / І. Б. Юрчик // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – 2016. – Ч. 4. – Вип. 17. – С. 109-113.
5. Гринкевич С. С. Трансформаційні зміни національного ринку праці в умовах євроінтеграції / С. С. Гринкевич // Бізнес Інформ. – 2014. – № 10. – С. 197-202.
6. Ємельяненко Л. М. Системні вади регулювання національного ринку праці в умовах макроекономічної нестабільності / Л. М. Ємельяненко, Н. С. Лисик // Соціально-трудова відносина: теорія та практика. – 2014. – № 2. – С. 241-249.
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
8. Близнюк В. В. Український ринок праці: історичні виклики та нові завдання / В. В. Близнюк // Український соціум. – 2016. – № 3 (58). – С. 58-71.
9. Юрик Я. І. Аналіз основних тенденцій розвитку ринку праці України / Я. І. Юрик, І. Л. Жук // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2013. – № 6 (44). – С. 173-180.

**СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ: ЕТАПІЗАЦІЯ ЕВОЛЮЦІЇ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ
AGING POPULATION: STAGES OF SCIENTIFIC RESEARCH EVOLUTION**

Критично осмислений хід еволюції теоретичних досліджень старіння населення й особистості. Уточнено етапи розвитку геронтології. Межами етапів наукового пізнання старіння визнано: перехід від середніх тенденцій до індивідуальних характеристик старіння, вихід за межі фізіології старіння у площину психології, перехід пізнання й осмислення у практичну площину. Визначено характерні риси сучасного етапу досліджень старіння. Обґрунтовано, що вектор вивчення старіння спрямований у сторону соціалізації старіння.

Ключові слова: старіння, геронтологія, теорії старіння, успішне старіння, люди похилого віку, соціальна геронтологія, етапи вивчення старіння.

Критически осмыслен ход эволюции теоретических исследований старения населения и личности. Уточнены этапы развития геронтологии. В качестве границ этапов научного познания старения признано: переход от средних тенденций к индивидуальным характеристикам старения, выход за пределы физиологии старения в плоскость психологии, переход познания и осмысления в практическую плоскость. Определены характерные черты современного этапа исследования старения. Обосновано, что вектор изучения старения направлен в сторону социализации старения.

пределы физиологии старения в плоскость психологии, переход познания и осмысления в практическую плоскость. Определены характерные черты современного этапа исследования старения. Обосновано, что вектор изучения старения направлен в сторону социализации старения.

Ключевые слова: старение, геронтология, теории старения, успешное старение, пожилые люди, этапы изучения старения.

Evolution of theoretical studies of aging is critically analyzed. The stages of gerontology development are specified. As the scientific research boundaries in the domain of aging are recognized as follows: transition from the average to the individual trajectories of aging, going beyond the physiology of aging into psychology domain, transition of research into the practical area. Typical features of the modern stage of aging research are determined. Vector of aging studies is proved to be directed towards socialization of aging.

Key words: aging, gerontology, theories of aging, successful aging, older people, stages of aging research.

УДК 314.18

Кірнос І.О.

к.держ.упр., доцент, докторант
Кременчуцький національний
університет
імені Михайла Остроградського

Постановка проблеми. Старіння населення як збільшення частки людей похилого віку в структурі населення стало одним зі значних трендів соціальної трансформації XXI століття. Причинами старіння населення постали збільшення тривалості життя і зниження народжуваності [1, с. 48]. Не стикаючись раніше з аналогічною демографічною

ситуацією, держави шукають інноваційні способи адаптації суспільства до наслідків старіння, що знаходить відображення в політичних стратегіях, програмах, доктринах, документах. Проте, державні програми і стратегії прийнято засновувати на результатах наукових досліджень. У зв'язку з цим перед наукою поставлено завдання пошуку